

ภูมิวัฒนธรรม: วัฒนพลังทางการศึกษาและการพัฒนา

Geo-Cultural: Educational Soft Power and Development

จรีพร นาคสัมฤทธิ์*

Jareeporn Naksamrit

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Faculty of Education, Srinakharinwirot University

*jareeporn@g.swu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้ มุ่งอธิบายแนวคิด “ภูมิวัฒนธรรม” ในบริบทของสังคมไทย ซึ่งปัจจุบันสังคมไทยให้ความสนใจกับพลังที่มาจากรากเหง้าทางวัฒนธรรมที่เรียกว่า “Soft Power” ซึ่งผู้เขียนจะเรียกว่า “วัฒนพลัง” เป็นพลังละเอียดอ่อนของสังคม สร้างกระแสการอนุรักษ์คุณค่าควบคู่การพัฒนาวัฒนธรรมแต่ละพื้นที่ ซึ่งมีภูมิปัญญาเป็นส่วนหนึ่งในภูมิวัฒนธรรม เป็นพลังแห่งการแสวงหาความเจริญและทรัพย์เพื่อการดำรงชีวิต (MOC, 2018) หรือแนวทางที่เน้นความเป็นสังคมมนุษย์ การค้นหาความรู้ คุณค่า คุณธรรมที่แสดงออกมาในวัฒนธรรมของคนไทยในแต่ละภูมิภาค จำเป็นต้องศึกษาฟื้นฟูอนุรักษ์ รักษาคุณค่าทางวิถีปฏิบัติและทางธรรมชาติ นำมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนามนุษย์ โดยนำการศึกษาเข้ามามีบทบาทสำคัญ นำประเด็นเรื่องภูมิวัฒนธรรมมาเป็นเครื่องมือทางการศึกษาส่งเสริมการพัฒนาชุมชน การสืบค้นการปฏิบัติทางวัฒนธรรม การจัดการฐานข้อมูล การอนุรักษ์ การจัดการผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางการศึกษา การจัดสภาพแวดล้อม การจัดหลักสูตรวิชาการสำหรับสถาบันการศึกษาและส่งเสริมความรู้แก่ครูและบุคลากร สร้างความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์และความรู้สึกรักบ้านเกิด พัฒนาไปสู่ระดับสากล บทบาททางการศึกษาต้องอาศัยผู้นำทางการศึกษามาจัดการ หลายประเทศที่เจริญให้ความสำคัญกับรากฐานวัฒนธรรม เช่น การส่งเสริมแหล่งเรียนรู้พัฒนาวัฒนธรรมการเรียนรู้ผ่านสถานที่ พิพิธภัณฑ์ ซากปรักหักพังแสดงประวัติศาสตร์ของชาติ ตำนาน ได้ถูกสร้างเป็นภาพยนตร์ที่แสดงวิถีชีวิตผู้คนในอดีต สร้างคุณค่าความภาคภูมิใจผ่านภูมิวัฒนธรรม สังคมไทยมีพื้นที่ทางวัฒนธรรม ผู้คนมีวิถีชีวิตที่หลากหลายนำไปสู่การวิจัยและสร้างนโยบายทางการศึกษาและวัฒนธรรม ถ่ายทอดความรู้สู่คนรุ่นใหม่สร้างนวัตกรรมเพื่อพัฒนาประเทศต่อไปได้

คำสำคัญ: ภูมิวัฒนธรรม วัฒนพลัง การศึกษา การพัฒนา

Abstract

This academic article explains the concept of “Cultural Landscape” in the context of Thai society. Currently, Thai society is paying attention to the power that comes from the roots of culture, “soft power,” which the author calls “Wattana Palang.” It is the power of seeking wealth within the framework of religion (MOC, 2018) or a way that emphasizes humanity or human evolution. It is a search for knowledge or values and virtues that can be shown in Thai culture in each region. It is necessary to study and rehabilitate, conserve, and preserve the natural values of the cultural landscape to further create social innovation, management, cultural prosperity, traditions, identity, and natural surroundings, which are applied to human development and are beneficial to the country, in which education plays an important role. We must consider bringing the issue of cultural landscape as a powerful educational utility to promote community development in the form of studying and investigating cultural practices. Database management, conservation, management through educational learning processes, environmental arrangement, organizing, and academic curricula for educational institutions further develop students and promote knowledge for teachers and personnel. Culture and practices create pride in one’s uniqueness and a sense of love for one’s homeland. Furthermore, it can promote it at an international level. This educational role must rely on educational leaders. In many countries, importance has been given to the foundations of culture, such as the learning resources of countries that have developed a learning culture through places and ruins. Nationhood myths have been made into movies showing the way people lived in the past. Creating value through the cultural landscape. Thai society has diverse cultural areas. That will lead to research and create educational and cultural policies. The cultural landscape has been transferred to the new generation to create innovations for national development.

Keywords : geo-cultural, soft power, education, development

บทนำ

ภูมิวัฒนธรรมเป็นคำทางสังคมศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องอัตลักษณ์และความหลากหลายของผู้คนที่อาศัยบนผืนแผ่นดิน รวมถึงค่านิยมที่สั่งสมเกิดความรู้ความคิดจากสภาพแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่น แสดงความเป็นไทยบนความแตกต่างหลากหลาย แต่รู้ลึกถึงความเป็นหนึ่งเดียวกันในชุมชนเป็นพลังทางสังคม ภูมิวัฒนธรรมควรมีการส่งเสริมพัฒนาให้คนเกิดสำนึกร่วมกัน ทั้งคุณค่ามนุษย์ทางจิตใจ และคุณค่าการดำเนินชีวิตผ่านการถ่ายทอดขัดเกลาทางสังคม การจัดการศึกษาเรียนรู้ในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย ภูมิวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่เน้นพื้นที่ขอบเขตหรืออาณาบริเวณ เป็นพลังทางวัฒนธรรม ซึ่งปัจจุบันสร้างสรรค์พัฒนาในหลากหลายรูปแบบ เกิดทั้งคุณค่าและมูลค่า การส่งเสริม

ภูมิวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาสังคม การจัดการศึกษามีหลักสูตรส่งเสริมคุณค่าทางวัฒนธรรม ในสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สาระการเรียนรู้การงานอาชีพ แต่อาจยังไม่สามารถ สร้างความรู้ความเข้าใจสร้างพลังการเรียนรู้ให้เกิดการเห็นความสำคัญของภูมิวัฒนธรรม นำไปสู่การสร้าง นวัตกรรมได้ ผู้บริหารหรือผู้นำทางการศึกษาจึงควรเข้าใจและนำพลังภูมิวัฒนธรรมมาประยุกต์ใช้ส่งเสริม การบริหารจัดการศึกษา ทั้งในรูปแบบการจัดทำหลักสูตรพัฒนาผู้เรียน การส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กร การจัดการสภาพแวดล้อมของโรงเรียน การฝึกอบรมบุคลากรร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ด้วยเหตุที่ การศึกษาเป็นการสร้างปัญญา ภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดกันมาอย่างยาวนานเป็นพื้นฐานการเรียนรู้ของคนใน ชุมชนควรนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการศึกษา บทความนี้จึงนำเสนอประเด็นให้ผู้สนใจทำความเข้าใจ กับภูมิวัฒนธรรมว่าหมายถึงอะไร ภูมิวัฒนธรรมส่งเสริมพลังสร้างสรรค์การพัฒนาสังคมอย่างไร ประยุกต์ใช้ กับการศึกษาอย่างไร ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทางการศึกษาและการพัฒนา โดยผู้เขียน ได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง นำประสบการณ์จากการฟังบรรยายจากผู้รู้ จากการสอนทางด้านภูมิสังคม ภูมิวัฒนธรรม ประสบการณ์บริหารสถานศึกษาที่ต้องทำงานเกี่ยวข้องกับคนทั้งครู บุคลากร ผู้เรียน และชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์เป็นแนวทางประยุกต์ใช้ภูมิวัฒนธรรมกับการศึกษา และการพัฒนาที่นำเสนอในบทความนี้

วัตถุประสงค์

1. นำเสนอแนวคิดการจัดการภูมิวัฒนธรรมที่เป็นวัฒนธรรมพลังแก่ผู้สนใจ
2. เสนอแนวคิดการจัดการภูมิวัฒนธรรมและวัฒนธรรมพลังที่นำไปประยุกต์ใช้ทางการศึกษา

บททวนวรรณกรรม

ความหมายของภูมิวัฒนธรรม

ภูมิวัฒนธรรม หมายถึง พื้นที่วัฒนธรรม สภาพภูมิประเทศที่มีคนตั้งถิ่นฐานเกิดการสังสรรค์คุณค่า แสดงพลังคุณค่าตอบสนองความต้องการในการดำรงชีวิต อธิบายได้ดังนี้

1. **ภูมิวัฒนธรรม (Cultural Landscape)** นักวิชาการทางประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม กล่าวถึงภูมิวัฒนธรรมว่าหมายถึงลักษณะภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ (Geographical Landscape) ในอาณา บริเวณใดบริเวณหนึ่ง เช่น บริเวณป่าเขาลำเนาไพร ท้องทุ่ง หนองบึง แม่น้ำลำคลองหรือปากอ่าวชายทะเล อันสัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐานบ้านเมืองของผู้คนในท้องถิ่นจนเป็นที่รู้จักร่วมกัน มีการกำหนดนามชื่อสถานที่ให้ เป็นที่รู้จักร่วมกันในลักษณะที่เป็นแผนภูมิหรือแผนที่เพื่อสื่อสารถึงกัน สร้างเป็นตำนาน (Myth) ขึ้นมาอธิบาย ความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม (Valipodom, 2014) ตำนาน ที่เกิดมีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นมีการปรับเปลี่ยนความหมายความสำคัญในประวัติศาสตร์ตลอดเวลา เกิดเป็น คำใหม่ความหมายใหม่ขึ้น มีการขยายเส้นทางการคมนาคมการตั้งถิ่นฐานบ้านเมืองใหม่ มีการปรับเปลี่ยน พื้นที่ทางธรรมชาติ สภาพแวดล้อม พื้นที่ทางภูมิประเทศธรรมชาติให้เป็นพื้นที่ภูมิวัฒนธรรม เช่น ทางภาคเหนือ มีภูมิประเทศเป็นภูเขาสูงมีป่าไม้ มีการเรียกชื่อพื้นที่แผ่นดินว่า ดอย ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือเรียก แผ่นดินว่า ภู หรือ โคน หรือ เนิน ป่าบุงป่าทาม ภาคกลางเรียกแผ่นดินว่า หุบ แอ่ง ลำน้ำ ลำห้วย ที่ราบลุ่ม

หนอง บึง และเรียกเป็นชื่อถิ่นฐานให้คนรู้จักเข้าใจสภาพภูมิประเทศ การตั้งถิ่นฐานบ้านเมืองให้เป็นที่อยู่ของคนในท้องถิ่น ชื่อสถานที่เหล่านี้เป็นสัญลักษณ์ในการอยู่ร่วมกันแสดงให้เห็นสภาพพื้นที่ทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และความสัมพันธ์ของคนในพื้นที่กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

2. อาณาวัฒนธรรม (Cultural Terra หรือ Cultural Terrain) นักโบราณคดีชุมชนกล่าวถึง ภูมิวัฒนธรรมว่าเป็นองค์รวมของความสัมพันธ์ กระบวนการจัดระบบความสัมพันธ์อันเกื้อกูลอย่างพึ่งพิงสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติกายภาพทั่วไป และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติส่วนที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ในอาณาบริเวณหนึ่ง ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับภูมิปัญญาในการตั้งถิ่นฐาน ทำมาหากิน และสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ในบริเวณนั้นอย่างต่อเนื่องยาวนาน จนเกิดเป็นแบบแผนวัฒนธรรมเฉพาะที่เฉพาะถิ่นเรียกว่า ภูมิวัฒนธรรม (Praicharnjit, 2022)

ภูมิวัฒนธรรมเชื่อมโยงถึงความสำนึกในถิ่นฐานบ้านเกิด (Sense of Place) ขอบเขตกว้างคือ โลกมนุษย์ ทวีป และภูมิภาค ซึ่งแสดงพื้นที่ 2 แบบคือ (1) ประเทศเพื่อนบ้านที่มีสภาพสำคัญร่วมกัน เช่น ประชาคมอาเซียน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (2) ท้องถิ่นที่หลากหลายในประเทศหนึ่งมีคนมาอยู่ร่วมกัน มีลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น เช่น ภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคใต้ ภาคกลาง ภาคตะวันตก ภาคตะวันออก ภูมิภาคเดียวกันแสดงผ่านวัฒนธรรมเป็นภาพปรากฏทางวัฒนธรรม เช่น ภาษา ศาสนา เศรษฐกิจ การเกษตร อุตสาหกรรม ลักษณะทางกายภาพ ภูมิประเทศ ป่าไม้ พื้นที่ที่มีสภาพต่างกันการดำรงชีวิตของผู้คนจึงต่างกัน

การศึกษาภูมิวัฒนธรรมเป็นการศึกษาท้องถิ่นเริ่มศึกษากันในยุโรปราว ค.ศ. 1845-1930 ต่อมาทางอเมริกาได้มีการนำการศึกษาในช่วง ค.ศ. 1880-1975 เพื่ออธิบายลักษณะพื้นที่ตามความนิยมธรรมชาติและกลุ่มวัฒนธรรมโดยมีวัฒนธรรมเป็นตัวแทน พื้นที่ธรรมชาติเป็นพื้นที่กลาง ภูมิวัฒนธรรมเป็นผลที่เกิดขึ้นตามมา วัฒนธรรมเป็นตัวนำพื้นที่ธรรมชาติเป็นปัจจัยที่จะทำให้เกิดการศึกษาภูมิวัฒนธรรมว่ามีที่มาที่ไปอย่างไร เป็นปรากฏการณ์ของสิ่งที่เชื่อมโยงกับสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นสัมพันธ์กับธรรมชาติ ซึ่งในสังคมตะวันตกจะไม่ได้กล่าวถึงสิ่งเหนือธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์กับมนุษย์ แต่จะอธิบายในเชิงวิทยาศาสตร์ คน กิจกรรม และสิ่งแวดล้อม แสดงความสัมพันธ์ในแบบที่คล้ายคลึงกันในท้องถิ่นของตนซึ่งแตกต่างจากท้องถิ่นอื่น ท้องถิ่นจึงมีความเป็นเอกลักษณ์ไม่เหมือนใคร ไม่ได้เกิดจากมนุษย์คนเดียวแต่เชื่อมโยงระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม นักจัดการภูมิวัฒนธรรมได้ศึกษาเห็นความเชื่อมโยงสัมพันธ์นี้ โลกจึงมีลักษณะบูรณาการเชื่อมโยงสัมพันธ์สร้างสรรค์วัฒนธรรมที่หลากหลาย การทำความเข้าใจกับท้องถิ่นและชุมชน คราวเรือนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่เดียวกันแยกเป็นหมู่บ้านหลายหมู่บ้าน แต่ก่อนจะเคยเรียกชื่อเดียวกันแตกต่างหมู่ออกไป ปัจจุบันการปกครองหมู่บ้านทุกบ้านมีบ้านเลขที่ทำให้ความเป็นชุมชนที่คนอยู่แบบสนิทสนมลดหายไป ส่วนท้องถิ่นหมายถึงชุมชนหลายชุมชนหลายหมู่บ้าน ที่อยู่ในเขตการปกครองเดียวกันในระดับตำบลหรืออำเภอ การแบ่งเช่นนี้ทำให้เห็นแต่สภาพกายภาพปริมาณผู้คนที่อยู่ในถิ่นฐานเดียวกัน แต่มองไม่เห็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดจากผู้คนมาเกี่ยวข้องกันจากภายในและมีความสัมพันธ์ในลักษณะระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติและคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติที่จะทำให้เกิดสำนึกร่วมของการอยู่เป็นกลุ่มภายใต้พื้นที่วัฒนธรรมเดียวกัน คนในชุมชนมีคนที่เห็นหน้ากันรู้จักกันรู้ชื่อขอบเขตและทำกิจกรรมร่วมกันเกิดพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์เหนียวแน่น มีการจัดการทางสังคมร่วมกัน มีโครงสร้างสังคมและระบบเศรษฐกิจภายในและภายนอกสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและอำนาจเหนือธรรมชาติ (Valipodom, 2014)

ภูมิวัฒนธรรมเป็นศาสตร์ที่มีการผสมผสานระหว่างวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ สังคมศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา และการศึกษาเป็นกระบวนการถ่ายทอดขัดเกลาทางสังคม ซึ่งการจัดการศึกษาและการสอนในศาสตร์นี้จะประกอบด้วย การมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ โดยใช้เครื่องมือสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ในการจัดการพื้นที่ทางวัฒนธรรม ความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ทางภูมิศาสตร์แต่ละภูมิภาคทั้งทางกายภาพและชีวภาพ เช่น การรู้เรื่องระบบนิเวศ ป่าไม้ การเกษตร ระบบน้ำ แหล่งน้ำตามธรรมชาติการจัดการปรับตัว วิถีชีวิตของคนกับธรรมชาติ ความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมและผลกระทบจากการพัฒนา แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนสอดคล้องกับวิถีชีวิตมนุษย์ ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและชุมชน ความรู้เรื่องสัมมาชีพ การประกอบอาชีพในพื้นที่ การเข้าถึงทรัพยากร การใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด ความรู้เกี่ยวกับโครงสร้างชุมชน วัฒนธรรมชุมชน การรวมกลุ่ม การสร้างพลังชุมชน ความแตกต่างหลากหลายของคนและกลุ่มชาติพันธุ์ คุณค่ามนุษย์และธรรมชาติ ภาษาชาติพันธุ์และการสื่อสาร แม้กระทั่งการสร้างสรรค์แหล่งเรียนรู้ และองค์ความรู้เพื่อสืบทอดวัฒนธรรมของพื้นที่ผ่านเทคโนโลยีใหม่ ๆ เป็นความรู้ที่ได้จากการรวบรวมไว้แล้วหรือการวิจัยค้นพบองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งการจัดการภูมิวัฒนธรรมมีองค์ประกอบดังปรากฏ

ภาพที่ 1 การจัดการภูมิวัฒนธรรม

ที่มา : Researcher (2024)

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape) เกิดจากการวิเคราะห์การออกแบบพื้นที่ชุมชนทางภูมิสถาปัตยกรรมเพื่ออธิบายพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่ประกอบด้วยแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมและทรัพยากรทางธรรมชาติซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และมีคุณค่าทางด้านความงามมีสุนทรีย์ สะท้อนเรื่องราวบอกเล่าความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ การก่อตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชนในพื้นที่โดยมีพัฒนาการทางสังคมวิถีชนที่มีคุณค่าในอดีตและปัจจุบัน ภูมิทัศน์วัฒนธรรมจึงมีความสำคัญมีคุณค่าเป็นสิ่งที่สามารถแสดงเอกลักษณ์ของชุมชนสะท้อนพัฒนาการของการดำรงอยู่ของสังคมนั้น (ONCC, 2007) ซึ่งก็คือภูมิวัฒนธรรมซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน ที่ต้องการส่งเสริมพัฒนาเป็นวัฒนธรรมพลัง (Soft Power) และหากไม่มีกระบวนการจัดการศึกษาถ่ายทอดความรู้ที่เหมาะสม สิ่งเหล่านี้อาจถูกทำลายไปทั้งจากธรรมชาติและจากฝีมือมนุษย์ เนื่องจากภูมิวัฒนธรรมมีลักษณะเช่นเดียวกับทรัพยากรอื่นมีโอกาสเสื่อมลงและสูญหายไปได้ในอนาคต อาจไม่มีสิ่งใดทดแทนหรือเหลือไว้ให้เห็นรากฐานทางปัญญาให้คนรุ่นหลังศึกษาเรียนรู้นำไปใช้เป็นประโยชน์ การจัดการภูมิวัฒนธรรมจึงต้องศึกษาวิธีการใช้ปัญญานำวัฒนธรรมที่มีในพื้นที่มาพัฒนาสร้างสรรค์สิ่งใหม่

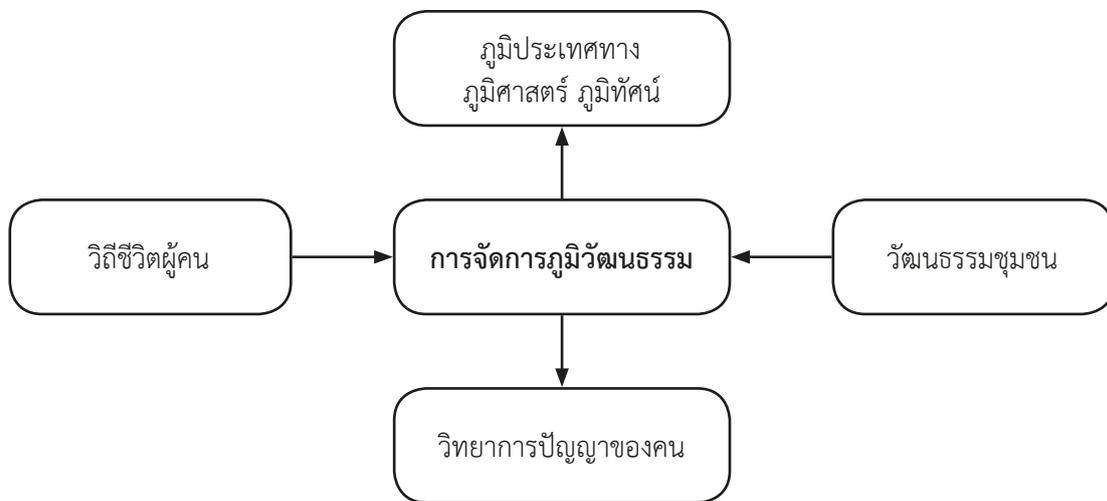
ซอฟพาวเวอร์ (Soft Power)

ซอฟพาวเวอร์ ผู้เขียนอ้างอิงจาก Soft Power: the Means to Success in World Politics ที่อธิบายความโดยนักรัฐศาสตร์ชาวอเมริกันที่ให้นิยามความหมายของคำว่าซอฟพาวเวอร์ คือความสามารถในการทำให้เกิดผลลัพธ์ที่เราต้องการจากคนอื่น ทางหนึ่งคือใช้กำลังบังคับหรืออำนาจทางการทหาร อีกทางหนึ่งคือการใช้ผลประโยชน์แลกเปลี่ยนหรืออำนาจทางการค้า และทางสุดท้ายคือการทำให้อื่นชื่นชอบ เห็นดีเห็นงามด้วย ซึ่งสองทางแรกเป็นฮาร์ดพาวเวอร์ (Hard Power) ส่วนทางที่สามเป็นซอฟพาวเวอร์ (Nye, 1990; Asavachaihan, 2022) นอกจากนี้แนวปรัชญาการบริหารแบบ Soft-Side ได้กล่าวถึงทิศทางการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง (Leading Change) ว่าต้องมีความพยายามอย่างยิ่งในความท้าทายการเปลี่ยนแปลง การเข้าถึงใจกันด้วยการสื่อสารวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนสำหรับอนาคต (Mayo, 2011) ผู้นำซอฟพาวเวอร์ต้องกล้าที่จะแตกต่าง สื่อสารวิสัยทัศน์ที่น่าสนใจเพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงและเป็นแรงบันดาลใจ (Inspires) ให้คนคล้อยเห็นตาม รู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกันมีการหลั่งไหลของกระบวนทัศน์ดั้งเดิมที่ส่งผลทางวัฒนธรรมและบุคลากรสู่การปลดปล่อยในการทำงานที่รู้สึกสบายปลอดภัย นอกเหนือความรู้สึกว่าตนรู้สึกเพียงอยู่ในพื้นที่ปลอดภัย (Comfort Zones) ในที่ทำงาน แต่เป็นการแสดงถึงความใส่ใจเป็นพลังนวัตกรรมความพิเศษที่ได้มาทำงานร่วมกันเป็นหนึ่งเดียวกัน (Mayo, 2011) พร้อมทั้งจะขับเคลื่อนไปด้วยกันนั่นคือวัฒนธรรมพลัง (Soft Power หรือ Soft Side) ทางการบริหารซึ่งเป็นคุณค่าทางจิตใจและการเคารพในศักยภาพคนสู่การบริหารจัดการทั้งองค์กร ซึ่งในหลักการทำงานของรัชกาลที่ 9 ได้มีหลักเกี่ยวกับภูมิสังคมกับการพัฒนา (ORDPB, 2012) ที่ต้องคำนึงสภาพภูมิประเทศ สังคมวิทยาเกี่ยวกับลักษณะนิสัยใจคอของคนตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีแต่ละท้องถิ่นสู่การจัดการศึกษา การพัฒนาเป็นวัฒนธรรมพลังในบริบทของสังคมไทย

การจัดการภูมิวัฒนธรรม

การจัดการภูมิวัฒนธรรมเป็นการออกแบบวางแผนจากวิถีชีวิตคน พื้นที่ภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ วิวัฒนาการทางปัญญาของผู้คนในพื้นที่แต่ละถิ่นฐาน สร้างความสัมพันธ์ เอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของคนในชุมชนเกิดการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข การจัดการทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ คนในชุมชนต้องตระหนัก

คิดว่าจะทำอย่างไรให้ดำรงชีวิตอยู่ได้เป็นสุข อาจมีนวัตกรรมหรือบางสิ่งบางอย่างที่เกิดจากความเป็นชุมชน นำเสนอให้คนเข้าใจเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ก่อนประโยชน์สุขร่วมกันมีความยั่งยืน การจัดการภูมิวัฒนธรรม ไม่ใช่เพียงการจัดการภูมิทัศน์หรือปรับปรุงภูมิทัศน์ แต่เป็นการจัดการวิถีชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งไม่ใช่เรื่องของผู้นำชุมชนที่ต้องทำงานเพียงผู้เดียว แต่เป็นเรื่องที่ทุกคนในชุมชนต้องช่วยกัน พื้นที่ศูนย์กลาง เช่น วัดจะมีพระเป็นผู้นำมีบทบาทในชุมชน ส่วนผู้นำชุมชน ผู้บริหารโรงเรียน ผู้ที่ชาวบ้านนับถือได้เข้ามาร่วมนำจัดการ เกิดความผาสุกรู้สึกร่วมกัน รวมถึงนโยบายของรัฐที่เข้ามาสนับสนุนการพัฒนาทางภูมิวัฒนธรรม ซึ่งจะเน้น การพึ่งพาตนเอง การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งจากฐานวัฒนธรรม ทำให้ผู้คนอาศัยอยู่ในท้องถิ่นได้อย่างมั่นคง ปลอดภัยดำรงชีวิตอย่างผาสุก (ONCC, 2007) เป็นการสร้างความเจริญรุ่งเรืองต่อชุมชนและสังคมมนุษย์ โดยเกี่ยวข้องกับพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ (Inthanuchit et al., 2019)

ภาพที่ 2 การจัดการภูมิวัฒนธรรม
ที่มา : Researcher (2024)

ภูมิวัฒนธรรมกล่าวถึงสิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เป็นสิ่งที่คนยึดถือร่วมกันเป็นค่านิยม เพื่อปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมเป็นไปตามพื้นที่สภาพภูมิศาสตร์เพื่อสร้างความเจริญงอกงามของคน การใช้ภูมิปัญญาดำรงชีวิตสอดคล้องสภาพภูมิศาสตร์ การจัดการภูมิวัฒนธรรมเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินการต่อสิ่งที่มีมนุษย์ได้กระทำกับสภาพแวดล้อมสภาพภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ สร้างความเจริญรุ่งเรืองต่อสังคมมนุษย์ หรือการดำเนินการกับพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมมนุษย์ในหลายมิติ

หมุดหมายของการจัดการภูมิวัฒนธรรม

การนำวัฒนธรรมที่หลากหลายในพื้นที่มาเรียนรู้ศึกษาพัฒนาต่อยอดใช้ในการดำเนินชีวิต พัฒนาทักษะการใช้ประโยชน์อย่างสร้างสรรค์ทั้งทางวัตถุและจิตใจ ก่อให้เกิดความยั่งยืนเกิดผลเป็นตัวชี้วัดตามหมุดหมายได้แก่ (1) ความยั่งยืนของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม (2) ผู้คนอาศัยอยู่ในท้องถิ่นได้อย่างปกติสุข (3) สืบทอดวัฒนธรรม (4) ชุมชนมีความเข้มแข็ง (5) สืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นปรับใช้กับสังคมร่วมสมัย (6) เผยแพร่ในระดับนานาชาติ เมื่อคนเข้าใจวัฒนธรรมในพื้นที่ของตนอย่างถ่องแท้จะสามารถ

อธิบายตัวตน สร้างความภาคภูมิใจมีจุดยืนในประชาคมโลก สร้างความเข้าใจแก่ผู้อื่นได้ การจัดการมีทั้งที่ไม่ให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อลักษณะเดิมเพื่อรักษาลักษณะเดิมไว้ให้คนรุ่นต่อไปได้ศึกษา กับการจัดการปรับปรุงพัฒนาจากของเดิมนำมาต่อยอดสร้างสิ่งใหม่แต่ยังคงคุณค่าเดิมเป็นการสร้างมูลค่า

ประเภทของภูมิวัฒนธรรม

คณะกรรมการมรดกโลก (World Heritage Committee) องค์การศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม (UNESCO) แบ่งภูมิวัฒนธรรมออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่

(1) ภูมิทัศน์ที่ออกแบบและสร้างสรรค์โดยตั้งใจจากมนุษย์ เช่น สวน สวนสาธารณะ สร้างขึ้นเพื่อสุนทรียศาสตร์ เป็นอนุสรณ์สถานหรือสถานที่เกี่ยวเนื่องกับศาสนา

(2) ภูมิทัศน์ที่มีวิวัฒนาการอันเป็นผลสืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การปกครอง ศาสนา ความเชื่อที่ยังคงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน คงความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในพื้นที่ เช่น ภูมิทัศน์ที่แสดงพัฒนาการของรูปทรงองค์ประกอบจัดเป็นภูมิวัฒนธรรมทั้งที่หยุดนิ่ง เช่น ซากปรักหักพังของอาคารสถานที่ บริเวณพื้นที่และที่ยังคงเคลื่อนไหว เช่น ภูมิทัศน์ที่สะท้อนการดำเนินชีวิตผู้คนในท้องถิ่น มีพัฒนาการสืบเนื่องมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

(3) ภูมิทัศน์เกี่ยวเนื่องกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมสอดคล้องสัมพันธ์กับองค์ประกอบทางธรรมชาติ ที่นอกเหนือไปกว่าประจักษ์พยานเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรม เช่น แหล่งมรดกโลก

การจัดการทางวัฒนธรรมของอุทยานแห่งชาติในอเมริกา ซึ่งดูแลมรดกทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรม (NPS, 2024) แบ่งการจัดการออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

(1) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่ได้รับการออกแบบอย่างสร้างสรรค์ (Historic Designed Landscapes) การออกแบบเน้นสุนทรียศาสตร์ คุณค่าทางจิตใจ ซึ่งอาจสัมพันธ์กับบุคคลสำคัญ เป็นตัวแทนยุคสมัยเป็นจุดเด่นทางประวัติศาสตร์ เช่น วัดเบญจมบพิตรสร้างประจำรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พีระมิดฟาโรห์ กำแพงเมืองจีน ทัชมาฮาล แสดงความยิ่งใหญ่ของราชวงศ์

(2) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์แบบพื้นถิ่น (Historic Vernacular Landscapes) แสดงให้เห็นถึงคุณค่าและทัศนคติของคนในท้องถิ่นที่มีต่อพื้นที่สะท้อนรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน การใช้สอยพื้นที่ พัฒนาการของพื้นที่ประวัติศาสตร์พบในชนบท ชานเมืองหรือเมือง อาจเป็นพื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่ทำประมง พื้นที่ทำเหมือง เืองที่พักชั่วคราว หรือกระท่อมเถียงนา

(3) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมพื้นที่ประวัติศาสตร์ (Historic Sites) เป็นพื้นที่เชื่อมโยงกับเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์มีความสำคัญต่อพัฒนาการเกิดของชุมชน ชาติ วัฒนธรรม แสดงกิจกรรมและผู้คนที่มีอยู่ในอดีตจากร่องรอยของพื้นที่ เช่น สนามรบ ค่ายพักแรม บ้านพักบุคคลที่มีอยู่ในประวัติศาสตร์ หรือจุดสำคัญของกิจกรรม ที่ทำให้นักโบราณคดีและนักประวัติศาสตร์คาดเดาเหตุการณ์ได้ พื้นที่จะแสดงองค์ประกอบเงื่อนไขที่แปลความหมายเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งในอดีต

(4) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่แสดงลักษณะกลุ่มชนชาติพันธุ์ (Ethnographic Landscapes) แสดงความสัมพันธ์ของกลุ่มคนที่ใช้พื้นที่ การให้คุณค่าพื้นที่ในแง่ของกิจกรรมประเพณี พิธีกรรม รวมถึงความหมายและคุณค่า เป็นพื้นที่ทางจิตวิญญาณ แสดงสายสัมพันธ์ระหว่างระบบธรรมชาติที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของผู้คน

คุณค่าของภูมิวัฒนธรรม

ภูมิวัฒนธรรมจะมีความโดดเด่นทั้งด้านภูมิทัศน์ที่สวยงามตามสภาพพื้นถิ่นสภาพธรรมชาติ ซึ่งคุณค่าที่เกิดขึ้นได้แก่ (1) คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ความงาม (2) คุณค่าด้านเอกลักษณ์/อัตลักษณ์เฉพาะถิ่น (3) คุณค่าด้านจิตวิญญาณของชุมชน (4) คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ (5) คุณค่าด้านวิทยาศาสตร์ (6) คุณค่าทางสังคม (7) คุณค่าด้านเศรษฐกิจ (8) คุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอย และ (9) คุณค่าด้านการศึกษา

แนวทางการจัดการภูมิวัฒนธรรม

จากการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่มีการเปลี่ยนแปลง มีความซับซ้อน วัฒนธรรมเป็นการสร้างวิถีการดำเนินชีวิตที่ต้องเกี่ยวข้องกับการปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติและ การนำทรัพยากรมาใช้ จากการประชุมสุดยอดระดับโลกเกี่ยวกับสถานะโลก (Earth Summit) ที่เมืองริโอ เดอจาเนโร ประเทศบราซิลในปี ค.ศ. 1992 เน้นการพัฒนาที่ยั่งยืนในวาระ Agenda 21 นานาชาติต้องตระหนักถึงปัญหาทรัพยากรธรรมชาติที่ยังคงมีเท่าเดิมและลดน้อยลงไม่เพียงพอต่อประชากรรุ่นต่อไปที่ต้องใช้ในอนาคต การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องมีมาตรการกำหนดแนวทางการพัฒนาของแต่ละประเทศซึ่งเป็นข้อตกลงร่วมกัน ชี้ตักจำกัดในการรองรับกิจกรรมของมนุษย์ในพื้นที่ระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น กิจกรรมของมนุษย์ย่อมก่อให้เกิดผลกระทบ ดังนั้นมนุษย์ที่เป็นประชากรโลกแต่ละประเทศต้องมีส่วนร่วมในการจัดการสร้างองค์ความรู้ เรื่องคุณค่าการอนุรักษ์และการจัดการที่มีประสิทธิภาพในประเทศของตน การจัดการภูมิวัฒนธรรมคำนึงถึงการพัฒนายั่งยืนที่สัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ คนกับคน คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติในวิถีคิดแบบตะวันออก การจัดการย่อมมีอยู่หลากหลายแนวทางบูรณาการสู่การดำเนินชีวิต การจัดการมีแนวโน้มนำวัฒนธรรมภูมิปัญญาเดิมของชุมชนมาต่อยอดสร้างสรรค์ปรับให้เข้ากับวิถีชีวิตปัจจุบัน ควบคู่ไปกับการนำเทคโนโลยีมาส่งเสริมวัฒนธรรมวิถีชีวิตของคนแต่ละพื้นที่ โดยจัดการศึกษา การเรียนรู้ การถ่ายทอดผ่านสถาบันทางการศึกษาและการพัฒนา ซึ่งจะเป็นกลไกสำคัญก่อให้เกิดความยั่งยืนของชุมชนและโลก

การบริหารจัดการศึกษากับภูมิวัฒนธรรมและวัฒนธรรม (Soft Power)

การบริหารจัดการศึกษามักใช้หลักการบริหารจัดการองค์กร การบริหารจัดการคน การควบคุม การจัดทำนโยบาย แผนยุทธศาสตร์ ภาวะผู้นำ กระบวนการบริหารจัดการศึกษาเรียนรู้ การศึกษาตลอดชีวิต การศึกษาเพื่อมุ่งทักษะเฉพาะ การบริหารจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา วัฒนธรรมโรงเรียนเกี่ยวข้องกับคุณค่าและค่านิยม สถานศึกษาหน่วยงานทางการศึกษาเปรียบเหมือนชุมชนมีพื้นที่เชื่อมโยงกับชุมชนจริง การสร้างความสัมพันธ์พัฒนาการศึกษาควรสืบหาแนวคิดใหม่ ๆ ในการบริหารจัดการศึกษา วัฒนธรรมไม่ใช่เรื่องล้าสมัยหรือไม่ได้รับความนิยม แต่วัฒนธรรมและภูมิปัญญาในแต่ละพื้นที่ท้องถิ่นมีความเป็นเอกลักษณ์แสดงอัตลักษณ์ทางปัญญาของคนในพื้นที่ควรนำมาต่อยอดการพัฒนาทั้งด้านหลักสูตรการสอน วิถีปฏิบัติขององค์กรทางการศึกษาที่ส่งเสริมทางปัญญาคนในชุมชน ทำให้พัฒนาชุมชนได้อย่างแท้จริง ผู้บริหารสถานศึกษาโดยสถาบันการศึกษาส่วนมากมุ่งเน้นส่งเสริมคุณค่าวัฒนธรรมไทย กระแสสมัยใหม่มักสร้างความเป็นสากลนานาชาติเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมร่วม วัฒนธรรมเป็นพลังขับเคลื่อนทางด้านการพัฒนามนุษย์ การตระหนักถึงศักยภาพทางภูมิปัญญาของคนในชาติที่จะพัฒนาประเทศ ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษาจะเป็นผู้นำสำคัญ โดยการจัดการภูมิวัฒนธรรมต้องมีผู้ที่มีความรู้ ทั้งจากชุมชนและหน่วยงานภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วม หากชุมชนใดมีความเข้มแข็งก็สามารถที่จะจัดการวัฒนธรรมของตนได้อย่างอิสระคล่องตัว ทั้งงบประมาณ การจัดการ และการอนุรักษ์ดูแลบำรุงรักษา นอกจากนี้ตามนโยบายของรัฐมีการส่งเสริมด้านวัฒนธรรมในหน่วยงานรัฐ

ทั้งระดับท้องถิ่น ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค จัดให้มีผู้ที่มีความรู้จากทางราชการ ผู้เชี่ยวชาญเข้ามาร่วมดูแลจัดการทางภูมิวัฒนธรรม และด้านการบริหารจัดการศึกษาอาจคำนึงถึงบทบาทของผู้นำทางการศึกษาที่จะเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ดังนี้

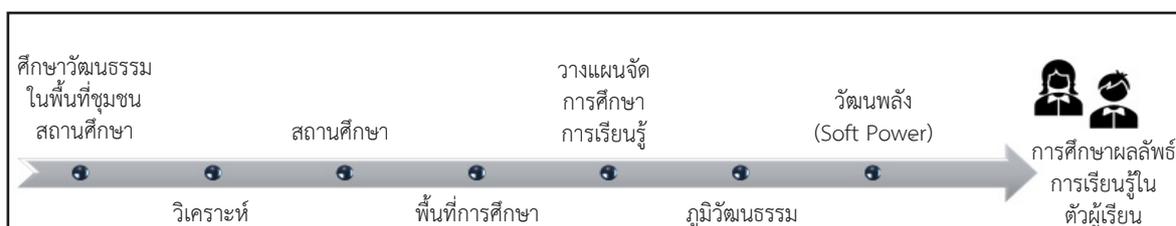
1. การกำหนดพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่สถานศึกษา/หน่วยงานทางการศึกษาตั้งอยู่

บทบาทการศึกษากำหนดขอบเขต รูปแบบของการศึกษา โดยวิเคราะห์จากการเก็บข้อมูลของพื้นที่ ข้อมูลชุมชนทางประวัติศาสตร์ ความเป็นมา วัฒนธรรม สภาพทางสังคมวิถีชีวิต เก็บข้อมูลด้วยตนเอง จากครูและบุคลากร หรือจากนักมานุษยวิทยาหรือผู้ที่ชำนาญที่เกี่ยวกับภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมเฉพาะเรื่อง ผู้ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญมักจะเป็นปราชญ์ท้องถิ่นหรือครูภูมิปัญญาหรือข้อมูลจากเอกสารที่อ้างอิงได้ พื้นที่ตามสภาพภูมิศาสตร์ที่สถานศึกษาตั้งอยู่ จะแบ่งออกเป็น

(1) **แหล่งวัฒนธรรม** ประกอบด้วย บ้านเรือน ร้านค้า ตัวเมือง วัด อุโบสถ วิหาร หอไตร ศาลา วัง โบราณสถาน โบราณวัตถุ อุปกรณ์และเครื่องมือในการดำรงชีวิต รวมถึงประเพณีพิธีกรรมประจำถิ่น

(2) **สภาพแวดล้อม** ประกอบด้วย สภาพแวดล้อมของแหล่งวัฒนธรรม เช่น บริเวณหมู่บ้าน พื้นที่ทำกิน พื้นที่สาธารณะ และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ ภูมิอากาศ พืชพรรณประจำถิ่น สัตว์ประจำถิ่น สภาพภูมิอากาศของท้องถิ่น

(3) **ชุมชน คน และวิถีชีวิต** ประกอบด้วย คนในชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำจิตวิญญาณ ผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุ การดำรงชีวิต การประกอบอาชีพท้องถิ่น ซึ่งการกำหนดพื้นที่ภูมิวัฒนธรรมเพื่อการจัดการควรศึกษา วิเคราะห์ และออกแบบเนื้อหา การสอน การเรียนรู้ วางแผนการจัดการภูมิวัฒนธรรม

ภาพที่ 3 การจัดการพื้นที่ทางวัฒนธรรมเพื่อการศึกษา

ที่มา : Researcher (2024)

กำหนดพื้นที่

เพื่อศึกษาและทำให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมของพื้นที่ มีการเก็บข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจกับชุมชนและวัฒนธรรมแต่ละด้าน การเก็บข้อมูลทางกายภาพ (สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้) ข้อมูลเกี่ยวกับผู้คนในชุมชนทั้งความเป็นชาติพันธุ์ ประวัติศาสตร์ การตั้งถิ่นฐาน ศาสนาความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม การดำรงชีพ

วิเคราะห์

ประเมินคุณค่าของสภาพพื้นที่ที่สถานศึกษาตั้งอยู่ ศึกษากว้างไปจนถึงพื้นที่การศึกษาชุมชนและเขตการศึกษาสอดคล้องกับกิจกรรมของคนที่อยู่ในพื้นที่ เพื่อวิเคราะห์ความสำคัญนำไปสู่การสร้างกรอบแนวคิดในการตัดสินใจเพื่อการวางแผนจัดการภูมิวัฒนธรรมหรือแผนพัฒนาพื้นที่ การประเมินคุณค่าพื้นที่

จัดการศึกษา ทั้งคุณค่าความเป็นเอกลักษณ์อัตลักษณ์ คุณค่าของความเป็นของหายาก คุณค่าทางการเมือง คุณค่าทางเศรษฐกิจ คุณค่าของประโยชน์ใช้สอย คุณค่าทางการศึกษา คุณค่าทางสังคม คุณค่าทางศิลปกรรม คุณค่าทางวิชาการ คุณค่าทางจิตวิญญาณและคุณค่าอื่น

วางแผนจัดการภูมิวัฒนธรรม

หลังจากศึกษาข้อมูลองค์ความรู้ทางด้าน วัฒนธรรมของชุมชนอย่างถ่องแท้ครบถ้วนแล้ว ผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งคนในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ต้องมีการนำข้อมูลมาวิเคราะห์จัดการวางแผนเพื่อจัดการศึกษา ไปสู่ผลลัพธ์ผู้เรียน วัฒนธรรมเป็นการสานต่อให้เกิดผลทางการศึกษาแก่ผู้เรียน ให้เป็นผู้ที่รู้คุณค่าและ ใช้คุณค่าภูมิวัฒนธรรมให้เกิดเป็นประโยชน์แก่ท้องถิ่นส่งเสริมวัฒนธรรมพลังของชุมชนและสังคม

2. การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

บทบาทการศึกษาเน้นการมีส่วนร่วมโดยร่วมประสานพัฒนากับผู้มีส่วนได้รับประโยชน์และผู้ที่เกี่ยวข้อง ประโยชน์ ทำให้เกิดการจัดการที่สนองตอบความต้องการด้านภูมิวัฒนธรรมในพื้นที่อย่างเหมาะสม การสร้าง พื้นที่สำหรับความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นโดยคนท้องถิ่นเป็นเจ้าของความรู้ จัดสร้างและดูแลด้วยตนเอง (Songsiri, 2014) ปลุดอกดีดของมนุษยชาติประวัติศาสตร์ของพื้นที่อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น เกิดเป็นชุมชน แห่งการศึกษาที่บุคคลต่างที่ต่างถิ่นได้เข้ามาแสวงหาความรู้ สร้างโอกาสแก่ชาวบ้านได้มีกิจกรรมสร้างรายได้ เป็นโอกาสสร้างคนและความรู้แก่ผู้คนอย่างหลากหลายจากการมีส่วนร่วม (Songsiri & Raksritong, 2016)

3. การสร้างองค์ความรู้ คุณค่า ความสำคัญ ของวัฒนธรรมผ่านวิชาการและหลักสูตร

บทบาทการศึกษาสร้างองค์ความรู้แก่คนในท้องถิ่นให้รับรู้ถึงคุณค่าความสำคัญของมรดกทาง วัฒนธรรมในท้องถิ่น สร้างแรงจูงใจให้คนเข้ามาร่วมกันอนุรักษ์และปกป้องมรดกของท้องถิ่น สถานศึกษา ให้ความสำคัญนำสู่การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นหรือหลักสูตรที่นำไปสู่การส่งเสริมวัฒนธรรมพลังของชาติ

4. การเสริมบทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องต่อการเรียนรู้และถ่ายทอด

การศึกษาส่งเสริมผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหน่วยงานของรัฐ ชุมชน ภาคเอกชนให้เข้ามาสนับสนุนการอนุรักษ์ พื้นที่รักษามรดกทางวัฒนธรรม มีการสนับสนุนทุนในรูปแบบที่แตกต่างกัน บทบาทหน้าที่ในการสนับสนุน ภูมิวัฒนธรรม อาจต้องนำต้นทุนที่เกี่ยวข้องนำมาประกอบการจัดการพัฒนา ได้แก่

- **ต้นทุนทรัพยากร** ได้แก่ (1) ต้นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ ภูเขา น้ำตก ลำธารแม่น้ำ ห้วย หนอง คลอง บึง (2) ต้นทุนทางวัฒนธรรม ด้านรูปธรรม เช่น อาคารบ้านเรือน วัดวาอาราม ด้านนามธรรม เช่น วัฒนธรรม ประเพณีพิธีกรรม มารยาทสังคม มีคุณค่าสะท้อนเอกลักษณ์อัตลักษณ์วัฒนธรรมชุมชน แต่ละ ชุมชนมีต้นทุนที่แตกต่างกันไป ผู้ที่เกี่ยวข้องควรมองภาพต้นทุนทางทรัพยากรให้เชื่อมโยงขอบเขตของพื้นที่ และการใช้ประโยชน์ที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต และเนื้อหาสาระที่ต้องเรียนรู้ถ่ายทอด

- **ต้นทุนทางปัญญา** เป็นต้นทุนวัฒนธรรมในตัวคนที่สั่งสมและถ่ายทอดต่อกันรุ่นต่อรุ่น อาจเป็นทุน ที่แฝงภายในหรือแสดงออกมาจากตัวบุคคล มีการปรับเปลี่ยนแก้ไขให้เหมาะสมแก่สภาพสังคมในแต่ละช่วง ทั้งภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิต การใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ การใช้ฐาน ทรัพยากรชุมชนและการอนุรักษ์ทรัพยากรผ่านระบบความเชื่อ หรือภูมิปัญญาเกี่ยวกับการรักษาโรค การนวด แผนไทย

● **ต้นทุนทางสังคม** เป็นต้นทุนทางคุณค่าที่ตีงาม วิถีปฏิบัติที่ช่วยเสริมความเข้มแข็ง การช่วยเหลือในระบบญาติมิตรและคนในชุมชน เป็นวัฒนธรรมทางสังคมที่สั่งสมกันมานานก่อให้เกิดการพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้ชุมชนเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย สามารถทำงานร่วมกันในการรักษามรดกทางวัฒนธรรมให้เข้มแข็งยั่งยืนคนในชุมชนอยู่ดีมีสุข

การประชุม Global Soft Power Summit 2020 จัดโดยสถาบัน Brand Finance Plc อดีตเลขาธิการสหประชาชาติชาวเกาหลีใต้กล่าวว่าทุกวันนี้ซอฟพาวเวอร์ (Soft Power) อยู่ในการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมผ่านงานศิลปะ หนึ่ง ดนตรี การแสดงทางโทรทัศน์ (TV Show) กีฬา การท่องเที่ยวและอื่น ๆ ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญของการสร้างสันติภาพ สลายพรมแดน เป็นสะพานเชื่อมโลกผ่านบทสนทนาและความเข้าใจที่มีต่อกันเพื่อบรรลุเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Asavachaichan, 2022) ซอฟพาวเวอร์จึงเป็นโอกาสสำหรับประเทศหรือเมืองใหญ่ ๆ ที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาสร้างสรรค์พลเมืองของตนและพลเมืองโลกที่จะนำไปสู่สันติภาพและความยั่งยืนสำหรับคนรุ่นใหม่ นอกจากนี้ในการประเมินโดยใช้ Soft Power Index โดยสถาบัน Brand Finance Plc ได้นำเอาเสา 7 หลักของซอฟพาวเวอร์มาเป็นเกณฑ์พิจารณา ได้แก่

- 1) การค้าและธุรกิจ (Business & Trade)
- 2) การปกครอง (Governance)
- 3) ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (International Relations)
- 4) วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรม (Culture & Heritage)
- 5) สื่อและการสื่อสาร (Media & Communication)
- 6) การศึกษาและวิทยาศาสตร์ (Education & Science)
- 7) มนุษย์และคุณค่า (People & Value)

ซึ่งในซอฟพาวเวอร์เสาหลักที่ 4, 6 และ 7 เกี่ยวข้องโดยตรงกับการศึกษา โดยเสาที่ 4 เป็นพลังทางวัฒนธรรม เสาที่ 6 การศึกษาและวิทยาศาสตร์จะเน้นความเป็นผู้นำทางวิทยาศาสตร์และวิทยาการพัฒนาระบบการศึกษาที่มีประสิทธิภาพเข้มแข็ง การสร้างนวัตกรรมทางเทคโนโลยีและองค์กรเทคโนโลยี ส่วนเสาที่ 7 มนุษย์และคุณค่า ความมีใจที่เปิดกว้าง ความสนุก มิตรภาพ ความไว้วางใจกัน ความอดทน การอยู่ร่วมกันได้หรือเอื้ออาทรต่อกันเข้าอกเข้าใจกัน ซึ่งในสังคมไทยมีวัฒนธรรมแต่ละภูมิภาคมีความหลากหลายเชิงพื้นที่ ซึ่งทรงคุณค่ามีความละเอียดอ่อนอยู่ในวิถีชีวิตของคน เป็นสิ่งที่นำเสนอวัฒนธรรมพลังหรือซอฟพาวเวอร์และต่อยอดสร้างนวัตกรรมของไทยได้เป็นอย่างดี

บทสรุป

ภูมิวัฒนธรรมเป็นวัฒนธรรมพลัง (Soft Power) แสดงภูมิปัญญาของคนในพื้นที่ เกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตคนสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ แสดงภาพลักษณ์ที่ตึงอกงาม เห็นเอกลักษณ์ สื่อถึงอัตลักษณ์ชุมชน การใช้ประโยชน์ของพื้นที่อย่างเหมาะสมตามสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เกิดอรรถประโยชน์ตรงกับความต้องการของคนในพื้นที่และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เป็นพลังการจัดการนำองค์ความรู้ในพื้นที่ภูมิวัฒนธรรมมาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาเรียนรู้ของคนในชุมชนทั้งในระบบนอกระบบและตามอัธยาศัย นำมาเรียนรู้สร้างนวัตกรรมเกิดสินค้าและบริการจากความคิดสร้างสรรค์อัตลักษณ์ของกลุ่มคนในชุมชน (Phuttitarn, 2022) ก่อให้เกิดการต่อยอดพัฒนา สร้างคุณค่าและมูลค่าของนวัตกรรมจากรากฐานทาง

วัฒนธรรม การมุ่งพัฒนาพื้นที่ (Area Based) ตามสภาพภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ที่หลากหลาย รวมถึง การมองในแง่ของศักยภาพการเรียนรู้ของคนในชุมชน การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ แหล่งท่องเที่ยว แหล่งความ พื่อเพียง แหล่งประกอบสัมมาชีพหัตถกรรมหัตถศิลป์ ส่งเสริมพื้นที่ชุมชนให้เข้มแข็ง ซึ่งการจัดการศึกษา มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนให้คนเห็นคุณค่าความสำคัญและอรรถประโยชน์ของภูมิวัฒนธรรม อันเป็น วัฒนธรรมพลังทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของชุมชนและสังคมก่อให้เกิดความยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ภูมิวัฒนธรรมเป็นวัฒนธรรมเป็นยุทธศาสตร์วางแผนทางการศึกษาและพัฒนาประเทศมาอย่าง ต่อเนื่องจากอดีต ปัจจุบันและสู่ยุคสมัยใหม่ ดังนั้นจึงควรมีการศึกษาและนำภูมิวัฒนธรรมที่อยู่ในแต่ละ พื้นที่ภูมิภาคของไทยมาสู่การประยุกต์ใช้ในจัดการศึกษาในระดับนโยบายทางการศึกษา ศาสนาและ วัฒนธรรมอย่างจริงจัง รวมถึงการวางยุทธศาสตร์พัฒนาประเทศให้มีความทันสมัยโดยใช้รากฐานทาง ปัญญาภูมิวัฒนธรรมมาวางแผนจัดการทั้งระยะสั้นและระยะยาว ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาคน และพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้ได้รับแรงบันดาลใจจากศาสตราจารย์สายันต์ ไพรชาญจิตร นักวิชาการโบราณคดีชุมชน และวิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก รวมทั้งโรงเรียน สาธิตชุมชนการเรียนรู้สมเด็จย่า มศว แม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ระหว่างปี พ.ศ. 2557–2567

References

- Asavachaichan, S. (2022). Soft Power Maya Passion without Boundaries. *Sarakadee Magazine*, 38(446), 25–39.
- Inthanuchit, K., Onkeaw, M. & Isamo, O. (2019). **Cultural Landscape Management: A Case Study of Songkhla Old Town, Laem Son Cape**. Paper Presented at the 2nd National Conference on Humanities and Social Sciences “Creative Social Innovation”, Songkla.
- Ministry of Culture (MOC). (2018). **Religion in Thailand**. The Agricultural Co-operative Federation of Thailand LTD. (ACFT).
- Mayo, W. D. (2011). **Why is the Soft Side the Hardest Part? Reflections of an Executive Philosopher**. Author House.
- National Park Service (NPS). (2024). **Cultural Resource Management Guideline in Chapter 7: Management of Cultural Landscapes**. https://www.nps.gov/parkhistory/online_books/nps28/28chap7.htm
- Nye, J. (1990). **Soft Power**. <https://doi.org/10.2307/1148580>

- Office of the Royal Development Projects Broad (ORDPB). (2012). **Principles of His Majesty's Work**. ORDPB.
- Office of the National Culture Commission (ONCC). (2007). **The Report of the Cultural Landscape Management Training Program**. Advance Vision Service LTD.
- Phuttitarn, L. (2022). **Teaching with Living Heritage in Informal and Non-formal Education**. Office of Non-formal and Informal Education.
- Praicharnjit, S. (2022). **Geo-Cultural Management**. Srinakharinwirot University.
- Songsiri, W. (2014). **Cultural Leadership**. Lek-Prapai Viriyahpant Foundation.
- Songsiri, W. & Raksritong, P. (2016). **Culture Hero: From 'Luang Por Ood' to 'Luang Por Charoen', Planting Knowledge from the Roots of Faith at 'Chan Sen'**. <https://lek-prapai.org/home/view.php?id=469>
- Valipodom, S. (2014). **Geo-Cultural Meaning Inner Education and Senses of Locality: Think-Tank Handbook**. Lek-Prapai Viriyahpant Foundation.